

ПРИЛОЗИ ПРОУЧАВАЊУ АРХИТЕКТУРЕ НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ СРБИЈЕ – НОВА ТУМАЧЕЊА ОРГАНСКИХ ЕЛЕМЕНАТА И КАРАКТЕРИСТИКА КРИТИЧКОГ РЕГИОНАЛИЗМА

Драјана Ј. Мецанов

Bexel Consulting doo Београд

УДК: 727:02(497.11)(091)

72.071.1:929 Куртовић И.

Сажетак

Зграда Народне библиотеке Србије препозната је и вреднована као споменик културе. До сада је истраживана са више аспеката, посебно кроз опус аутора Иве Куртовића. Радом се додатно истражују и аргументују вредности ове зграде, те повезују са теоријским идејама 20. века – критичким регионализмом и принципима органске архитектуре.

Кориштена је историјска методологија научно-истраживачког рада. Елементи вернакуларне архитектуре и специфичне материјализације идентификују се као стилске карактеристике „критичког регионализма“ успешно интерпретиране на репрезентативној згради НБС.

Шест принципа органске архитектуре препознаје се пажљивом анализом ентеријера и екстеријера грађевине. Прилози проучавању архитектуре зграде НБС и нова тумачења доприносе додатној димензији и аргументима валоризације.

Дају се смернице и предлози за нова истраживања и тумачења дела у целини, као и појединачних елемената архитектуре, са циљем успешније и пажљивије будуће експлоатације и свеобухватнијег приказивања архитектуре зграде НБС.

Кључне речи: архитектура НБС, критички регионализам, органска архитектура, теорија архитектуре, стилске карактеристике и облици.

*Историјске књиџе почињу да се појављују на нашим столовима ...
и да нас, пре свега,
суочавају са изазовом поновној вредновања чишаве еволуције модернизма,
а посебно оној из 20-их и 30-их година.¹*

КРАТАК ОСВРТ НА ПРЕТХОДНА ИСТРАЖИВАЊА АРХИТЕКТУРЕ НБС

У светлу недавно успешно расписаног и спроведеног архитектонског конкурса за изградњу – проширење постојећег депоа НБС, важно је направити осврт на изузетне вредности постојеће зграде Народне библиотеке Србије у Београду.

Најтемељније и најобухватније истраживање архитектуре Иве Куртовића спровела је Валентина Брдар, историчарка архитектуре и уметности, у неколико својих радова и монографији,² систематизујући не само велики број извора о згради НБС, него и његов целокупан опус. Такође, иако се из године у годину увећава број квалитетних научних текстова, конференција и изложби везаних за уметност и архитектуру друге половине 20. века, истраживања се у мањем обиму дотичу теме уплива облика органске архитектуре или карактеристика критичког регионализма.³

Органска архитектура је много више присутна у урбанизму и реализованим делима друге половине 20. века него што је то у историографији и истраживањима анализирано, документовано, забележено и публиковано. Овим радом, досадашња истраживања архитектуре НБС и публиковане монографије, допуњују се новим анализама и релацијама са теоријским правцима архитектуре 20. века, и тиме доприносе вредновању зграде са још неколико нових аспеката.

¹ Kenet Frempton, „Критички регионализам“, *Историја модерне архитектуре – Антологија текстова: традиција модернизма и други модернизам*, књига 3, (Београд: Архитектонски факултет, 2005): 499.

² Валентина Брдар, *Иво Куртовић*, (Београд: ЗССКГБ, 2011).

³ М. Митровић, Иво Куртовић, Смели градитељ, *Полишика*, Београд, 12. 8. 1972, 16; М. Macura, Ivi Kurtoviću u spomen, *Zbornik radova*, 6, IAUS, 1972, 1; А. Šegvić, *Ivo Kurtović*, ČIP, 239, Zagreb, 1973, 13; *Библиотека НР Србије, монографија о изградњи*, Београд; З. В. Petrović, *Život i delo Ive Kurtovića (1910–1972)*, AU, 73, Београд, 1973, 8–18; У. Martinović, *Suvremenici: Bogojević–Kurtović*, ČIP, 6, Zagreb, 1975, 22–25; I. Kurtović, *Urbanizam Beograda*, 29, Београд, 1975, 34; М. Mitrović, *Novija arhitektura Beograda*, Београд, 1975, 78–81; В. Stojanović i У. Martinović, *Beograd: 1945–1975*, Београд, 1978, 24–25, 112; А. Бркић, *Знакови у камену. Српска модерна архитектура 1930–1980*, Београд, 1992, 278–284; Високошколска настава архитектуре у Србији, необјављени рукописи, Београд, 1996, 117, 149; Д. Милашиновић-Марић, *Водич кроз модерну архитектуру Београда*, Београд, 2002, 29, 98; А. Milenković, *Urbane kontroverze Beograda*, DaNS, 45, Novi Sad, mart 2004, 64–65; Д. Милашиновић-Марић, *Смисао широкој пошеза*, ТВ емисија, РТС, 2, април 2004.

ОД КОНКУРСНЕ МОДЕРНЕ ИДЕЈЕ ДО РЕАЛИЗАЦИЈЕ И КУЛТУРНОГ ИДЕНТИТЕТА

Као и за сваки велики архитектонски конкурс, припреме за распис конкурса за нову зграду Народне библиотеке Србије биле су обимне и дуготрајне. Тадашњи управник НБС Душан Милачић⁴ припремио је и објавио први програм за нову зграду, а три године након тога Мате Бајлон урадио је нови програм, после чега је изабрана локација за конкурс, на источном углу раскрснице Булеvara Франша Д'Епера и Улице кнеза Милоша.⁵

Коначно решење о изградњи донето је 1954. године.⁶ Општи, јавни и анонимни конкурс с правом учешћа свих стручњака држављана ФНР Југославије расписан је почетком августа 1957. године.⁷ Чланови жирија, између осталих, били су Данило Фирст, Димитрије Леко, Мате Бајлон, Јахеил Финци, Драгољуб Јовановић, као и управници Универзитетских библиотека у Београду и Загребу.⁸ На конкурс су пристигла 43 пројекта из Београда, Загреба, Љубљане, Скопља и Новог Сада. Дана 9. априла 1957. жири је прогласио првонаграђени пројекат архитеката Иве Куртовића и Слободана Михаиловића из Београда, са закључком да рад ових аутора најбоље одговара условима конкурса, потенцирајући два аргумента – најоптималнији одговор на проблеме функционалне организације библиотеке, и са образложењем да су уклопили библиотеку у амбијент постојећих зграда на добар начин, „с тенденцијом стварања спомен-простора Првог српског устанка”.⁹ Међутим, стицајем околности, убрзо је нађена нова локација за изградњу Библиотеке: плато код Карађорђевог парка, највиша тачка града са занимљивим визурама, падинама ка Карађорђевој парку и Скерлићевој улици. Као географско средиште града, у чијој се близини сусрећу скоро све фреквентније саобраћајнице, задовољен је захтев тога времена да објекат овакве врсте буде свејеврстан кохезиони фактор, центар окупљања. Куртовић се тада нашао у ситуацији да удовољи захтевима нове локације, топографски сличне претходној, те практично уради нови пројекат на новом месту, специфичних амбијенталних и просторних својстава, која су сугерисала другачија решења.¹⁰ Плато ни тада, као ни

⁴ Д. Милачић, Будућа зграда Народне библиотеке у Београду, 1–4, *Библиошкар*, 1, Београд, 1950.

⁵ Мате Бајлон, „Студијски елаборат за секретаријат за просвету и културу града Београда”, (Београд: 1953); и Мате Бајлон, „Спомен-зграда Народне библиотеке у Београду”, у: *Библиошкар*, 2 и 3, (Београд: 1958): 103–111.

⁶ Поводом прославе стопедесетогодишњице Првог српског устанка, чиме је, према Валентини Брдар, дат историјски и национални значај изградње Народне библиотеке.

⁷ Решење Савета за културу, бр. 1643, 3. јул, 1957.

⁸ Мате Бајлон, „Програм и конкурс” у: Народна библиотека, 25.

⁹ Исто, 26.

¹⁰ Особеност амбијента карактерисале су монументалне зидине започетог Храма и мале цркве.

сада, почетком 21. века, није био у потпуности урбанистички дефинисан, због чега су оквири који дају простору одређена својства делимично остали отворени и „препуштени интуицији архитекте да их процени и успостави параметре за касније оформљење целине”. За архитектонски део пројекта био је задужен Иво Куртовић, а за конструктивни Ђорђе Злоковић.¹¹ Куртовић је у свом новом решењу логично променио архитектуру зграде у односу на конкурсни пројекат. Новопроектовано решење је без куле, магацини за књиге су предвиђени у сутерену, ниском приземљу и у два нивоа приземља. Главни део објекта, намењен читаоницама и магацинима књига, одвојен је од административног дела топлем везом. Главни улаз је са главног трга, а не бочно. Кров је раван, перфориран великим бројем транспарентних елемената. На главном делу зграде постоји висока надстрешница. Вертикални делови фасада, који су комбиновани с пуним и застакљеним површинама, мирни су, решавани делимично у препуштама.¹² Пројектант је на потпуно нов начин обликовао и изглед зграде.¹³ Израдио је скицу нове фасаде са кровом у нагибу, што ће постати коначна прекретница у пројекту.¹⁴

Зграда је функционално, структурално и ликовно рашчлањена на два основна волумена – главни, наткривен четвороводним кровом у којем су концентрисана складишта и читаонице, и други у облику издуженог тракта намењеног администрацији и техничкој обради материјала.¹⁵ Ова два основна волумена спојена су делом у коме су смештени технички садржаји. У односу функције и форме појављују се одређена занимљива просторна решења. Централни каталог је назначен денивелацијом каталога и хола, променљивим ритмовима у ситним детаљима. Централна читаоница се положајем, димензијама, токовима и просторним варијацијама отвара и тече преко галерија. Централни простор се расипа у мање, бочне читаонице. Испод главног степеништа реализован је јапански врт.¹⁶ Због разноврсности облика и функционалних потреба, објекат садржи готово све врсте АБ конструкција.

Функционални склоп грађевине задовољавао је основне принципе савремено организоване библиотеке. Простор је континуалан, флексибилан,

11 Током лета 1965. године, групе стручњака Народне библиотеке Србије, у пратњи архитекте Иве Куртовића, обишле су библиотеке у Риму, Паризу, Бону, Стокхолму.

12 Б. Стојков, Идејни, главни и детаљни пројект, (Београд: Народна библиотека): 29.

13 Институт је добио урбанистичко-техничке услове 4. јануара 1965, а протокол регулације тек крајем априла исте године, што је условило израду новог идејног пројекта. Накнадно добијени техничко-урбанистички услови и протокол регулације траса трансверзале знатно су се разликовали од раније добијених.

14 Б. Стојков, Идејни, главни и детаљни пројект, (Београд: Народна библиотека): 30.

15 Коначно одобрење главног пројекта издато је 22. новембра 1966. године. Извор: А. В. Сап-рап, „Грађење, опремање и спољно уређење”, (Београд: Народна библиотека): 63–72.

16 Главни пројекат (Београд: Народна библиотека НР Србије): 77.

архитектура се мења, прилагођава, еволуира. Природно осветљење допире кроз кровне лантерне и бочне прозоре. Простори који се прожимају по различитим правцима – хоризонтали и вертикали – делују спонтано, ненаметљиво, човек их прихвата као део свог природног окружења. Огроман кров, лајтмотив овог здања који прекрива површине веома великих распона, побуђује бројне асоцијације. Широко препуштен кров над ниским, разливеним формама био је типичан за куће преријске школе почетком 20. века.¹⁷ Кров који великим надстрешницама, хармоничним редом, органски прекрива тело објекта,¹⁸ мотив је који симболише традиционалне вредности, дом и окупљање, и често се користио 70-их година у југословенској архитектури.¹⁹ Куртовић је, пројектујући Библиотеку, уважавао пре свега проблеме интегрално схваћеног простора. Желео је да оствари слободне просторне токове у којима се прожимају екстеријер и ентеријер.

ФОРМЕ И ДЕФИНИЦИЈЕ ОРГАНСКЕ АРХИТЕКТУРЕ И ЛОКАЛНЕ ИНТЕРПРЕТАЦИЈЕ

Хронолошки, идеје органске архитектуре биле су познате архитектама у Југославији, и њихов је утицај био јак у време настанка зграде НБС. Када говоримо о органској архитектури, важно је дати осврт на шест главних принципа пројектовања које је формулисао Френк Лојд Рајт (Frank Lloyd Wright).²⁰ Први принцип подразумева једноставност, смиреност, редуковане детаље и декорацију. Други принцип – онолико различитих стилова колико је типова људи, тј. корисника, кроз изражавање индивидуалности клијента. Трећи принцип доводио је у везу природу, топографију и архитектуру. Ту спадају и ненаметљивост и идеја да зграда изгледа као да је изронила из своје локације, обликована у хармонији са окружењем. Четврти принцип односи се на усклађивање боја грађевина и материјала од којих је зграда реализована. Пети принцип, који се у великој мери надовезује на претходни, везује се за материјализацију, у смислу доследне примене материјала. Поред тога, Рајт се залагао да структурални систем грађевине буде јасно изражен. Кроз последњи, шести принцип, Рајт је позивао на духовни инте-

17 Alen Bruks, „Frenk Lojd Rajt i prerijska škola“, *Istorija moderne arhitekture – Antologija tekstova: kristalizacija modernizma*, knjiga 2/A, Beograd, (Beograd: Arhitektonski fakultet, 1999): 125–135.

18 Према анализама Валентине Брдар, традиционалне куће у различитим културама на различитим континентима имале су многе заједничке карактеристике које су читљиве и на здању Народне библиотеке.

19 Žarko Domljan, *Arhitektura XX vijeka*, (Beograd, Zagreb, Mostar, 1986): 45.

20 Entoni Alofsin, „Frenk Lojd Rajt i modernizam“, *Istorija moderne arhitekture – Antologija tekstova: kristalizacija modernizma*, knjiga 2/A, Beograd, (Beograd: Arhitektonski fakultet, 1999): 56–57.

гритет у архитектури, верујући како постоји аналогија између интегритета људских вредности и архитектуре. Рајтових шест принципа органске архитектуре остварују фундаменталне везе између њега и других савремених архитеката. Они успостављају начела његове архитектуре: функционализам, технологију, метафизику, друштвену сврсисходност и еволутивни језик архитектонских форми.

Поједини архитекти²¹ су сагласни да се најдоследнији језик Рајтове архитектуре у Београду интерпретирао у делу проф. Уроша Мартиновића на згради биоскопа и центра месне заједнице „Фонтана” у новобеоградском блоку 1, док је у Србији више занимљивих примера рајтовске архитектуре изузетних вредности.

У НБС срећемо неке од карактеристика органске архитектуре: текући унутрашњи простор, подвлачење хоризонтале, игру пластичних облика, интегрисање конструкције, материјала и локације у симболичну представу станишта, нови смисао простора и слављење појединца и нових друштвених облика.

У архитектури НБС доминира и идеја органске архитектуре по којој се простор формира тако што се прво обликује централно језгро, које се затим шири и развија у свим правцима. Отворена приземља применом слободних стубова као и проходне кровне терасе, према идејама Ле Корбизјеа, такође је могуће уочити на великом броју Куртовићевих грађевина. НБС је органска целина, ентитет, али то представља заједно са својом околином. Она је постала део окружења тако што је усвојила део енергије, формалних карактеристика, историје тог окружења. Народна библиотека, својим историјским и симболичким значајем, одредила је Куртовићево опредељење.

Обликовне карактеристике зграде НБС Никола Сајчић у *Народна библиотека Србије – Монографија о изградњи* описује следећим речима: „У функционалном, структуралном и ликовном погледу објекат зрачи логиком и јасноћом у концепту и поступку његовог коначног уобличавања и валоризације. Два основна корпуса и везни део проистекли су из функционалног склопа; средишни је снажан и компактан, с примарним садржајима читаоница и складишта и радним просторијама које у виду траке дају основне параметре простору чији се токови заустављају на зидинама незавршеног храма.” Сајчић сматра да је поступак аутора у суштини једноставан. „Импозантне унутрашње просторе и њихове надахнуте токове, који се глобално исказују кроз чврсту призматичну форму, оплеменио је с неколико основних захвата. Ослободио је, повукао садржаје приземља у односу на

21 Ксенија Булатовић, ауторка реконструкције биоскопа Фонтана; Драгана Мецанов, Јелица Јовановић и други учесници трибине у организацији „Докомомо Србија” „Нови Београд: угрожени модернизам” одржане 26. 12. 2013. године. Извор: <http://www.docomomo-serbia.org/novi-beograd-ugrozeni-modernizam/>.

спратну масу, свесно тежећи елеганцији и лакоћи, анулирајући схематску поделу спратних хоризонтала и свдећи организам објекта на примарну масу ношену витким стубовима приземља и снажни и експресивни кровни покривач с упечатљивом надстрешницом. Кров обликом показује да коре-ни инспирације воде у баштину нашег народног неимарства...”

За разлику од типичних примера органске архитектуре, које препознајемо у експерименталним блоковима 1 и 2 на Новом Београду (ортогонални облици зграда насупрот органским вијугавим облицима зелених површина у партеру) и блоку 28 (оплемењеном пејзажном архитектуром криволинијских облика), тумачење на примеру НБС је другачије. Не односи се на форме спољног уређења, него на доследну примену Рајтових принципа, што згради НБС даје карактер интернационалне вредности, те превазилази карактер локалног градитељског наслеђа.

КАРАКТЕРИСТИКЕ И ОБЛИЦИ КРИТИЧКОГ РЕГИОНАЛИЗМА

Идеје „критичког регионализма” настају знатно касније од идеја органске архитектуре. Термин „критички регионализам” најтемељније је појашњен у текстовима Кенета Фремптона (Kenneth Frampton). Према Фремпону, појам „критички регионализам” не означава вернакуларну архитектуру насталу утицајима климе и културе, него идентификује локалне аутентичне „школе” архитектуре чији је циљ да се локални миљеи у којима су утемељене одразе, те да им за узврат – служе. Такође, Фремптон дефинише како су концепти локалне или традиционалне архитектуре парадокси,²² јер су све културе, како древне тако и савремене, у свом унутрашњем развоју зависиле од узајамног преплитања са иностраним утицајима. Ова парадоксална идеја појављује се у периоду 20. века када глобална модернизација све више преиспитује облике традиционалне културе.

Куртовићев савременик, архитекта и професор Иван Антић, приметио је да је зграда Библиотеке могла бити подигнута искључиво у амбијенту и миљеу какав је Београд, оцењујући као врхунски сензибилитет ауторову способност да своју архитектуру тако добро уклопи у постојећи амбијент. Куртовић је пројектовао објект који је требало да досегне трајне и универзалне идеје и вредности људи и културе, изнад непосредне функције за коју је подигнута. „Попут многих канонских, значајних дела, ослања се на контрасте елемената и целина, идеја и ставова, на дијалектичку међуигру, преплитање општег и регионалног, традиционалног и авангардног, јавног и приватног, свечаног и обичног”.²³

²² Kenet Frampton, „Критички регионализам”, *Историја модерне архитектуре – Антологија текстова: традиција модернизма и други модернизам*, knjiga 3, (Београд: Архитектонски факултет, 2005): 494.

²³ Валентина Брдар, „Београдски опус архитекте Иве Куртовића”, *Наслеђе*, X, (2009): 179–200.

Комбиновање модуларних монтажних елемената са елементима ливеним на лицу места указује на комбиновање супротстављених вредности. Може се тумачити да прво решење афирмише норму и вредности универзалне цивилизације, а друго вредности аутентичне локалне културе. Рационалност нормативног приступа овде је комбинована са ирационалношћу симболичке структуре. Према Фремпону, разноврсни културни подстицаји који су створили „хетерогени регионализам, потврђују неизбежно хибридную природу модерне регионалне културе“.²⁴

Снага локалне културе лежи у њеној способности да кондензује уметнички и критички потенцијал региона и да истовремено усвоји и интерпретира спољашње утицаје. Међутим, архитектура НБС је далеко слојевитија и боље укоренењена, промишљена и разрађена у односу на све те контекстуалне чиниоце. Зграда НБС представља сведени одговор на урбани пејзаж и морфологију данашњег Светосавског платоа. Куртовићев приступ отвореним питањима локације, контекста и наслеђа је више тактилан и тектонски, а у мањој мери визуелан и графички.²⁵

Критички регионализам, како га Фремптон детерминише, није толико „стил“ колико критичка категорија. Критички регионализам Фремптон схвата као маргиналну праксу, која, иако критична према модернизацији, ипак не напушта напредне аспекте модерног архитектонског наслеђа. Фрагментарна и маргинална природа критичког регионализма дистанцира га од норматива и утопијске оријентације раног модерног покрета. Насупрот развојној линији која води од Османа (Georges-Eugène Hausman) до Ле Корбизјеа (Charles Edouard Jeanneret Le Corbusier), критички регионализам склонији је малом него великом обухвату у планирању.²⁶ Једна од најзначајнијих карактеристика критичког регионализма коју препознајемо на згради НБС је да архитектура, уместо да наглашава зграду као слободностојећи објекат, наглашава територију која је под утицајем грађевине на тој локацији. Према томе, критички регионализам је регионалан у смислу да наглашава чињенице везане за конкретно место, од топографије посматране као матрица у коју се зграда умеће, па до специфичне светлости која осветљава грађевину. То је артикулисани одговор на климатске услове. Тако је „критички регионализам“ супротстављен настојању „универзалне цивилизације“ да оптимизује климатизацију ваздуха вештачким путем. Критички регионализам наглашава и тактилно и визуелно јер се окружење, осим чулом вида, може искусити и перцепирати на многе друге начине – кретањем ваздуха, топлоте,

24 Kenet Frempton, „Критички регионализам“, *Историја модерне архитектуре – Антологија текстова: традиција модернизма и други модернизам*, књига 3, (Београд: Архитектонски факултет, 2005): 494.

25 Интересовање за тектонску форму и њену способност да трансформише терен сачувало се 2021. године и пренело на савремено првонаграђено конкурсно пројектантско решење ауторског тима проф. Бранислава Митровића, др Ђорђа Алфировића и пројектаната и сарадника студија „Митарх“ из Београда.

26 Kenet Frempton, „Критички регионализам“, *Историја модерне архитектуре – Антологија текстова: традиција модернизма и други модернизам*, књига 3, (Београд: Архитектонски факултет, 2005): 503.

хладноће, влаги. Критички регионализам опире се тенденцији да се искуство замени информацијом, карактеристичној за доба којим доминирају медији и информатичке технологије. Иако се противи симулирању елемената локалне вернакуларне архитектуре, критички регионализам, ипак, у зграде укључује реинтерпретиране елементе народне архитектуре. На неки начин, настоји да однегује савремену локалну архитектуру, а да при томе не негира ни савремене тенденције ни технологије. Критички регионализам развијао се у оним срединама које су имале културолошке услове да се одупру утицајима прокламоване оптимизације и универзалним вредностима савремених трендова.²⁷

Традиција је на дело Иве Куртовића имала позитиван и подстицајан утицај. Његово враћање традицији била је потрага за вечитим вредностима архитектуре. Као што у његовим делима нема чистог функционализма и конструктивизма, тако нема ни чистог националног стила, фолклоризма. Према историографским изворима, неприхватање било каквих архитектонских и уметничких доктрина допринело је да архитектура коју је оставио за собом данас не делује анахроно и превазиђено.²⁸ Изразите карактеристике критичког регионализма на згради НБС су: уклапање објекта у топографију терена, однос и усклађивање са микроклимом локације, примена елемената вернакуларне архитектуре. Према тумачењу Валентине Брдар, у Куртовићевом делу укрстила су се два доминантна естетичка идеала у светској архитектури од краја педесетих година – нови хуманизам, који се ослањао на принципе италијанске ренесансе, и нови регионализам, кроз локалну климу, топографију, друштвене обрасце и градитељско наслеђе.

СМЕРНИЦЕ ЗА ИСТРАЖИВАЊА, ВРЕДНОВАЊА, ДОГРАДЊУ ПОСТОЈЕЋИХ ДЕЛОВА НБС

Народна библиотека, најпрепознатљивије дело Иве Куртовића, структуром, функцијом и локацијом доноси семантичко поље које непромењеном снагом свих ових година подстиче на различита, опречна размишљања и вредносне судове.²⁹ Реконструкцијом ентеријера корисничког дела Библиотеке, која је завршена 2011. године, на основу архитектонског

27 Томе у прилог иде и геополитички положај земље у времену када је зграда НБС реализована, јер политички није припадала ни источном ни западном блоку, попут других земаља у окружењу.

28 Валентина Брдар, „Београдски опус архитекте Иве Куртовића“, *Наслеђе*, X, (2009): 179–200.

29 О Народној библиотеци в.: Б. Оташевић, Тренутак ишчекиван 135 година, *Полишика*, Београд, 21. 10. 1966, 11; Б. Оташевић, Велики празник културе, *Полишика*, Београд, 7. 4. 1973, 13; *Народна библиотека НР Србије, монографија о изградњи*, Београд; В. Stojanović, U. Martinović, нав. дело, 80–81; I. Štraus, *Arhitektura u Jugoslaviji 1945–1990*, Sarajevo, 1991, 102; Алексеј Бркић, нав. дело, 278–284; Д. Милашиновић-Марић, *Вогич кроз модерну архитектуру Београда*, 98; Иста, Смисао широког потеза.

решења архитекте Зорана Радојичића, простор намењен корисницима је унапређен и прилагођен потребама савременог начина коришћења.

Повод за расписивање конкурса крајем 2020. године био је недостатак простора за смештај библиотечке грађе. Конкурским задатком, програмским захтевима, значајем и потенцијалима локације, изабрано је најквалитетније архитектонско-урбанистичко решење за изградњу – проширење постојећег депоа НБС, које кореспондира са окружењем и прилагођено је вредностима амбијента. Објекат је пројектован као „подземни“ у оквиру дефинисане морфологије постојећег терена, на начин да кровне и приступне површине нових садржаја задрже намену јавног, пешачког и озелењеног простора.

Овим истраживањем и повезивањем архитектуре НБС са теоријским правцима 20. века дају се нови поглед и нова, додатна или допуњена тумачења једне значајне зграде за српску архитектуру. Подстичу се нова истраживања и тумачења дела у целини, као и појединачних елемената њене архитектуре. Постоје и довољна историјска дистанца и интересовања за истраживање „рајтовске“ архитектуре у нашој земљи, с једне стране, а с друге промовисање локалних интерпретација „критичког регионализма“ којих у Србији има много. На споменику културе какав је Народна библиотека Србија, са циљем свеобухватнијег приказивања дела у монографијама, историографији или посетиоцима, не треба занемарити овде анализирани теоријске концепте.

РЕФЕРЕНТНА ЛИТЕРАТУРА

1. Alofsin, Entoni. „Frenk Lojd Rajt i modernizam”. U: *Istorija moderne arhitekture – Antologija tekstova: kristalizacija modernizma, knjiga 2/A*. Beograd: Arhitektonski fakultet, 1999: 55–100.
2. Бајлон, Мате. „Програм и конкурс”. Народна библиотека, (1957): 25.
3. Бајлон, Мате. *Студијски елаборати за секретаријат за просвету и културу града Београда*. Београд: 1953.
4. Бајлон, Мате. „Спомен-зграда Народне библиотеке у Београду”. *Библиошкар*, 2 и 3, (1958): 103–111.
5. Брдар, Валентина. „Београдски опус архитекте Иве Куртовића”. *Наслеђе*, X, (2009): 179–200.
6. Брдар, Валентина. *Иво Куртовић*. Београд: ЗЗСКГБ, 2011.
7. Bruks, Alen. „Frenk Lojd Rajt i prerijska škola”. U: *Istorija moderne arhitekture – Antologija tekstova: kristalizacija modernizma, knjiga 2/A*. Beograd: Arhitektonski fakultet, 1999: 125–135.
8. Бркић, Алексеј. *Знакови у камену. Српска модерна архитектура 1930–1980*. Београд: Бирографија, 1992.
9. Domljan, Žarko. *Arhitektura XX veka*. Beograd, Zagreb, Mostar: 1986.
10. Kurtović, Ivo. „Graditelji Beograda”. *Urbanizam Beograda*, 29, (1975): 34.
11. Милашиновић-Марић, Дијана. *Водич кроз модерну архитектуру Београда*. Београд: Друштво архитеката, 2002.
12. Митровић, Михајло. *Новија архитектура Београда*. Београд: "Југославија" 1975.
13. Milenković, Aleksandar. „Urbane kontroverze Beograda”. *DaNS*, 45, (2004): 64–65;
14. Frempton, Kenet. „Kritički regionalizam”. U *Istorija moderne arhitekture – Antologija tekstova: tradicija modernizma i drugi modernizam*, knjiga 3. Beograd: Arhitektonski fakultet, 2005: 499.
15. Stojanović, Bratislav U. Martinović, Uroš. *Beograd: 1945–1975*. Beograd: Tehnička knjiga, 1978.
16. Štraus, Ivan. *Arhitektura u Jugoslaviji 1945–1990*. Sarajevo: 1991.
17. Интернет страница <http://www.docomomo-serbia.org/novi-beograd-ugrozeni-modernizam/> (приступљено марта 2021)

**A CONTRIBUTION TO THE STUDY
OF THE NATIONAL LIBRARY OF SERBIA BUILDING – NEW
INTERPRETATIONS OF ORGANIC ARCHITECTURE
AND CRITICAL REGIONALISM STYLE**

Summary

The National Library of Serbia ("NBS") building is recognized and valued as a national cultural heritage. So far, it has been researched from several aspects, especially through the opus of the author Ivo Kurtović.

This paper additionally investigates and argues the value of this building, and connects it with the theoretical ideas of the first half of the 20th century - critical regionalism and the principles of organic architecture.

Elements of the vernacular architecture, along with specific materialization, are identified as stylistic features of "critical regionalism", successfully interpreted on representative building of the NBS.

The "six principles of organic architecture" could be recognized by a careful analysis of the interior and exterior of the building.

Contributions to the study of the NBS building's architecture, together with their new interpretations, are establishing additional dimensions and arguments of valorization.

This paper is providing guidelines and suggestions for the new researches and interpretations of the building as a whole, as well as individual architectural elements, with the aim of more successful and careful future exploitation and a more comprehensive presentation of the NBS building architecture.

Keywords: National Library of Serbia, critical regionalism, organic architecture, theory of architecture, stylistic features and shapes.